Дневникъ

(стенографски)

на

XVII-то обикновено Народно събрание.

Трета редовна сесия.

3 засѣдание, срѣда, 1 ноември 1916 година.

(Открито отъ прѣдседателя д-ръ Д. К. Вачовъ, въ 3 ч. и 50 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседательтъ: (Звъни) Засѣданието се отваря.

Г. секретарьтъ ще провѣри по списъка кои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители отсѫтствуватъ.

Секретарь Н. Калчевъ: (Прочита списъка. Отсѫтствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители, Никола Алтимирски, Иванъ Ангеловъ, Никола Атанасовъ, Тефикъ х. Ахмедовъ, Цанко Бакаловъ, Милко Бечевъ, Стефанъ С. Бобчевъ, Григоръ Бояджиевъ, Христо Бояджиевъ, д-ръ Никола Генадиевъ, Павелъ Генадиевъ, Георги Генковъ, Недѣлчо Георгиевъ, Сѫбо Георгиевъ, Иванъ Гешовъ, Георги Данаиловъ, Димитъръ Джанкардашлийски, д-ръ Димитъръ Димитровъ, Христо х. Димитровъ, Василъ Димчевъ, Станчо Доневъ, Михаилъ Зелковъ, Йорданъ Йоновъ, Белизаръ Каракашевъ, Найденъ Комановъ, Захари Кръстевъ, Христо Марковски, Яковъ Матакиевъ, Василъ Милевъ, Георги Миневъ, д-ръ Василъ Нейчевъ, Стайко Нѣмски, Михаилъ Такевъ, Тома Пенковъ, Венедиктъ Поповъ, Иванъ Г. Поповъ, Христо Г. Поповъ, Едхемъ Рухи бей, Константинъ Торлаковъ, Марко Турлаковъ, Исмаилъ Хакѫ бей, Иванъ Халачовъ, Александъръ Христовъ, Талятъ Мехмедъ х. Хюсеиновъ, Крумъ Чапрашиковъ, д-ръ Владимиръ Черневъ, Стоянъ Чешмеджиевъ и Юрданъ Юрдановъ)

Прѣдседательтъ: Отъ 245 народни прѣдставители отсѫтствуватъ: 48, има налице 197. Значи има достатъчно число, за да можемъ да пристѫпимъ къмъ разглеждане на въпроситѣ, поставени на днешенъ редъ.

Имамъ да съобщя на г. г. народнитѣ прѣдставители, че съгласно рѣшението, което вземахме, прѣдседателството изпрати телеграми до главнокомандующия дѣйствующата армия и командующия III-а армия, генералъ Тошевъ, отъ които се получиха слѣднитѣ отговори: (Чете)

„Г. Прѣдседателя на Народното събрание — София.

„Отъ името на офицеритѣ и войницитѣ отъ дѣйствующата армия и отъ своя страна благодаря най-сърдечно на г. г. народнитѣ прѣдставители за изразенитѣ къмъ тѣхъ чувства на възторжена признателность и благопожелания.

„Напълно заслуженото внимание на народнитѣ избранници къмъ родната армия, като изразява чувствата на цѣлъ народъ, дава новъ импулсъ на борцитѣ да продължатъ съ упоритость и вѣра започнатото свето дѣло на обединението. Смѣя да увѣря народното прѣдставителство, че всички чинове отъ дѣйствующата армия съзнаватъ дълбоко великия и рѣшителенъ исторически моментъ, що отечеството прѣживѣва и сѫ непоколебимо рѣшени да изпълнятъ до край светия си дългъ къмъ отечеството, за да се достигнатъ именно сега идеалитѣ на българското племе.

„Като ставамъ тълкувателъ на чувствата на чиноветѣ отъ дѣйствующата армия, пожелавамъ отъ душа на народнитѣ прѣдставители най-полезна дѣйность прѣзъ настоящата сесия, като ги моля да направятъ всичко възможно, за да се намалятъ грижитѣ за дома на онія, които съ такова себеотрицание се сражаватъ съ враговетѣ на сѣверъ и на югъ за величието на България. Нека нашитѣ мили герои бѫдатъ напълно спокойни за своитѣ близки.

„Главнокомандующъ дѣйствующата армия: Генералъ-лейтенантъ Жековъ“. (Ржкоплѣскания отъ дѣсницата, дѣсния центъръ и лѣвицата)

Телеграмата отъ командующия III-та армия, генералъ Тошевъ, гласи: (Чете) „Господину Прѣдседателю на Народното събрание — София.

„Моля, прѣдайте на г. г. народнитѣ прѣдставители най-сърдечнитѣ благодарности отъ моя страна и отъ страна на всички чинове отъ повѣрената ми армия за ласкавитѣ привѣтствия, отправени по случай блѣскавитѣ побѣди, спечелени надъ прѣзрѣния врагъ. Трогнати сме особено дълбоко отъ почетно изказаната паметь на тъй славно самопожертвувалитѣ се наши скѫпи другари за свободата на поробена Добруджа и за величието на България. Моля, увѣрете г. г. прѣдставителитѣ, че примѣрътъ на падналитѣ герои ще ни служи за назидание и че всички ние се готвимъ съ още по-голѣмъ устремъ да нанесемъ и последния смъртенъ ударъ на подлитѣ и коварни врагове.

„Командующъ III-та армия: Генералъ-лейтенантъ Тошевъ.“ (Ржкоплѣскания отъ дѣсницата, дѣсния центъръ и лѣвицата)

Слѣдва съобщението за отпускитѣ.

Съ заявление отъ 25 октомврий софийскиятъ народенъ прѣдставитель г. Христо Г. Поповъ отъ Берлинъ иска да му се разрѣши 10-дневенъ отпускъ по болезнени причини. Които сѫ съгласни съ неговото искане, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Съ телеграма отъ 27 октомврий струмишкиятъ народенъ прѣдставитель г. Крумъ Чапрашиковъ, иска да му се разрѣши 4-мѣсеченъ отпускъ за прѣзъ цѣлата сесия.

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: А-а-а!

Х. Гендовичъ: Малко иска.

Прѣдседательтъ: Които сѫ съгласни съ искането на народния прѣдставитель Крумъ Чапрашиковъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Не се приема.

Съ заявление отъ Варна, съ дата 26 октомврий, варненскиятъ народенъ прѣдставитель г. Венедиктъ Поповъ моли

по домашни причини да му се разрѣши 10-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 30 октомврий. Които сж съгласни да му се даде 10-дневенъ отпускъ по означенитѣ причини, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Съ заявление плѣвенскиятъ народенъ прѣдставитель г. Александъръ Димитровъ по здравословни причини иска да му се разрѣши 15-дневенъ отпускъ. Които сж съгласни съ неговото искане, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Варненскиятъ народенъ прѣдставитель г. Константинъ Торлаковъ съобщава, че по болезнени причини не може да присжствува на заседанията на Народното събрание и моли да му се разрѣши 10-дневенъ отпускъ, начиная отъ 28 октомврий. Които сж съгласни да му се разрѣши искания отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Бургазкиятъ народенъ прѣдставитель г. Стефанъ Бобчевъ иска да му се разрѣши 2-недѣленъ отпускъ по много важни домашни причини, начиная отъ утрѣ. Които сж съгласни съ искането на г. Бобчева, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Търновскиятъ народенъ прѣдставитель г. Григоръ Маджунковъ иска да му се разрѣши по болесть едномѣсеченъ отпускъ, начиная отъ 3 ноемврий. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Търновскиятъ народенъ прѣдставитель г. Илия Кирковъ иска да му се разрѣши 1-дневенъ отпуксъ, за 30 октомврий. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Струмишкиятъ народенъ прѣдставитель г. Тома Пенковъ, съ заявление, иска да му се разрѣши 30-дневенъ отпускъ, по причина на болесть. Прилага медицинско свидѣтелство, отъ което се вижда, че той има нужда отъ 20-дневенъ отпускъ. Понеже болестьта, която се указва, е отъ естество да бжде лѣкувана и много или малко врѣме, прѣдседателството прѣдлага на народното прѣдставителство да приеме да му се разрѣши 15-дневенъ отпускъ. Които сж съгласни съ това прѣдложение, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Плѣвенскиятъ народенъ прѣдставитель г. Белизаръ Каракашевъ, по причина на заболѣване, иска да му се разрѣши 15-дневенъ отпускъ отъ 30 октомврий. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Съ телеграма кюстендилскиятъ народенъ прѣдставитель г. Захари Кръстевъ иска да му се разрѣши 2-дневенъ отпускъ за 31 октомврий и за днесъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Шуменскиятъ народенъ прѣдставитель г. Талятъ Мехмедъ х. Хюсеиновъ съ телеграма отъ Шуменъ казва, че по болесть нѣмалъ възможность да пжтува и моли да му се разрѣши 10-дневенъ отпускъ, начиная отъ 31 октомврий. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието

Пловдивскиятъ народенъ прѣдставитель г. Стоянъ Чешмеджиевъ, по домашни причини, иска да му се разрѣши 4-дневенъ отпускъ, считанъ отъ днесъ. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Пристжпяме къмъ дневния редъ.

На първо мѣсто слѣдва продължение разискванията по законопроекта за 3/12 отъ кредита за 1915 г., тримѣсеченъ кредитъ за новопридобититѣ и окупирани земи и допълнителенъ кредитъ за 4-то тримѣсечие за 1916 г.

Записанъ е на първо мѣсто за днесъ г. Стоянъ Костурковъ.

Има думата г. Костурковъ.

С. Костурковъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Когато финансовиятъ министъръ внесе проекта на бюджета за 1916 г., нашата парламентарна група ще има случай да се изкаже обширно върху вжтрѣшната и финансовата политика на правителството. Сега, макаръ че би могло да се каже много нѣщо и при днешния случай — при обсждане и гласуване на послѣднитѣ 3/12 отъ бюджета за 1916 г. по сжщата политика на правителството — нашата група намира, че ще бжде по-сгодно и по-умѣстно да се ограничи, като се изкаже само върху онія събития, които сж се случили между врѣмето на извънредната сесия и сегашната трета редовна. Отъ една страна, за да не става повторение на онова, което се говори и ще се говори, отъ друга страна — което е тоже немаловажно — да не затрудняваме правителството, за да си прокара послѣднитѣ 3/12, чрѣзъ гласуване отъ онія народни прѣдставители, които иматъ довѣрието му, за да се задоволятъ нуждитѣ на държавата, защото ние не забравяме, че най-малко 80 хиляди български семейства чакатъ отъ държавния бюджетъ своята непосрѣдствена прѣхрана, азъ, по тия причини, нѣма да говоря по общата политика на правителството, нито специално по неговата вжтрѣшна и финансова политика, а ще се изкажа само по отношение, както казахъ, на онѣзи явления, на онѣзи събития по-право, които станаха между извънредната и началото на сегашната редовна сесия.

Тѣзи събития сж твърдѣ много, но главнитѣ отъ тѣхъ сж три: първо, англо-френската офанзива на южния нашъ фронтъ; второ, нашата офанзива противъ Ромъния и Добруджа, и трето, все болнияъ въпросъ за прѣхраната на армията и населението. По третия въпросъ, г. г. народни прѣдставители, още сега нека забѣлѣжа, нѣма да говоря много. Причинитѣ, които ме заставятъ да не говоря много ще ги спомена тогава, когато дойде редъ да кажа нѣколко думи по този въпросъ.

Г. г. народни прѣдставители! Не само животътъ въ нашата малка България, не само животътъ въ Европа, но животътъ по цѣлото почти кълбо е погълнатъ днесъ отъ свѣтовната велика война. Войната има своитѣ закони, тя има своята психология, както се изразяватъ психолозитѣ. Тя като пожаръ обхвана Европа, прѣхвърли океанитѣ и има опасность този пожаръ да не обхване и останалитѣ неутрални малки държавици въ Европа, да не обхване и останалитѣ на мира нѣкои голѣми държави отъ другитѣ континенти. Тая война упражни коренно, страшно влияние върху живота на всички държавици, а слѣдователно и на народитѣ. Особено дълбоко, рѣшително е влиянието, което упражни тя върху държавитѣ и народитѣ, които участвуватъ въ тая война. Ние наблюдаваме печалното събитие, наблюдаваме грозни, страшни факти, които показватъ, че звѣрътъ въ човѣка, звѣрътъ въ народитѣ, който се е таилъ въ дъното на душитѣ имъ, се проявява въ пълна сила прѣзъ течение на войната. Ние видѣхме, че културнитѣ народи изгубиха образа на човѣка, че културнитѣ държави се обърнаха отъ държави на мира, отъ държави на благоденствието, отъ държави на процъвтяването и на мирния човѣшки животъ, на човѣшки касапници. И онѣзи идейни течения, между които и ние въ голѣма или малка мѣрка се числимъ, които блѣнуваха за вѣченъ миръ между народитѣ, които копнѣеха за истински човѣшки прогресъ, за истинско човѣшко и братско равенство и животуване, тѣзи идеи и течения бѣха брюскирани отъ неумолимия животъ. Страшната война прѣобрази свѣта наопаки, прѣобрази душитѣ и умоветѣ въ момента, когато се развиха свѣтовнитѣ военни събития, и вмѣсто да си подадатъ братски ржка обществените класи, прилични по своето положение, прѣзъ държавнитѣ граници, прѣзъ планини и прѣзъ океани, тѣ се впуснаха едни срѣщу други и забиха въ гърдитѣ си отъ тѣхъ приготвения прѣдварително и готвящъ се кинжалъ. Ние и свѣтътъ сме зрители на страшно кървопролитие, което историята не помни. Никой не е въ положение, както изглежда, да спрѣ това кървопролитие дотогава, докогато лудостьта, ще кажа азъ, моралната лудость, която обхвана човѣчеството и воюващитѣ народи, не изчезне, ако не окончателно, то поне въ значителни размѣри, защото, г. г. народни прѣдставители, за голѣма скрѣбь на всички ни, изглежда, че краятъ на войната нѣма да се наложи отъ правителствата. Никое правителство днесъ, което стои начело на една държава, която нѣма значителни печалби въ тая война до този моментъ, не може да се рѣши на миръ, защото се страхува да понесе голѣмата отговорность отъ този миръ. А онія правителства, които стоятъ начело на държавитѣ, които отъ своя страна иматъ голѣми или малки придобивки, тѣ колкото и по какъвто начинъ да даватъ знакъ за миротворство, за прѣкратяване на човѣкоубийството, на което всички сме зрители и участници, ако щете, нѣма никой да ги чуе. Ние днесъ пакъ, макаръ и не въ такава силна и остра форма, все пакъ чувствуваме закани отъ една или друга страна. Ние не чуваме вече отъ германския Райхстагъ, отъ неговитѣ министерски маси миролюбивия възгласъ: „Готови сме за миръ“, а чуваме: „Оржжието ще донесе мира“. Това сж послѣднитѣ думи на знаменития Хинденбургъ. Ние, макаръ не толкова строго и остро, все пакъ слушаме заканата на Асквита и Грея, че миръ, докогато не бжде побѣденъ противникътъ, едвали ще има. Формата на тази закана само е измѣнена, но не съдържанието, не сжщината ѝ. Виждаме, прочее, като-че ли, ако не се сбждатъ думитѣ на Хинденбурга, миръ ще трѣбва да се наложи отъ народитѣ, отъ окопитѣ. И изглежда по всичко, че нѣма да бжде побѣдителка едната

страна въ такъвъ размѣръ, че да наложи на другата страна своитѣ условия за миръ. Народитѣ — въоржжени и невъоржжени — е по-вѣроятно, че ще наложатъ мира тогава, когато видятъ, че другъ изходъ, освѣнъ мирътъ, нѣма вече. Какъ ще стане това? Никой не е въ положение да го прѣдвиди. Кога ще стане туй? Пакъ никой, най-гениалниятъ мислитель днесъ, не може да прѣдскаже. Ето защо всички се приготовляватъ за продължаване на войната, за по-дългото изтрайване до края на тая страшна война. Всички мислятъ какъ да запазятъ своя човѣшки материялъ, всички мислятъ какъ да намѣрятъ материални срѣдства за издръжката на голѣми, велики армии, съ които всѣка една отъ воюващитѣ държави оперира, защото всички воюващи държави, отъ двѣ и половина години насамъ, сж напрѣгнали послѣдни сили и изкарватъ послѣдния годенъ човѣкъ изъ своята територия да вземе оржжие и да бжде изкаранъ на бойното поле. Нашата малка България рискува да вземе участие въ тази велика кървава драма. Отговорностьта — и други пжть съмъ ималъ случай да кажа — за това участие пое правителството; негова е отговорностьта, негова ще бжде и славата за благополучното свършване на тая война на България, за което благополучно свършване и ние съдѣйствуваме съ нашитѣ слаби сили, защото ние бѣхме убѣдени още отначало, убѣдени сме и днесъ въ сжщото, че не можемъ да откажемъ съдѣйствието на българската армия, когато тя пролива кръвьта си слѣдъ обявяването публично война било на Сърбия, било на Ромъния, било на когото и да е, че ние ще направимъ прѣстжпление прѣдъ интереситѣ на настоящето и на бждащето на България, ако не подпомогнемъ съ всички свои сили изкарването на кървавата кампания, съ която се е нагърбила малката България. Ние не сме посвѣтени, г. г. народни прѣдставители, въ тайнитѣ на правителствената политика; ние не знаемъ правителството какви договори е сключило съ Турция, съ Австро-Унгария и съ Германия, ние не знамъ облагитѣ, които сж прѣдвидени за България по тѣзи договори; ние не знаемъ жертвитѣ, които България по тѣзи договори трѣбваше и трѣбва да даде и дава, и затова ние можемъ само да прѣдупрѣждаваме, като съобразяваме и като обсжждаме онова, което до днесъ е реализирано, което е прѣдметъ на нашитѣ наблюдения. Единъ пжть увлѣчени въ война противъ сърбитѣ въ съюзъ съ централнитѣ сили и Турция, ние не можехме да не бранимъ нашитѣ граници на югъ, тогава, когато съглашението стоваря своитѣ войски въ Солунъ, съ съгласието на бившия гръцки премиеръ г. Венизелосъ. Добрѣ — ние не можехме тогава да не бранимъ границитѣ на България; ние не можемъ и днесъ да не ги бранимъ. Това е вѣрно. Но ние се питаме: България, която воюва на югъ срѣщу съединенитѣ сили на съглашението, воюва само за да запази своитѣ ли граници, или воюва за по-друго нѣщо, за нѣщо отъ много по-голѣмъ интересъ, дори и за интереситѣ на срѣдно европейскитѣ държави? Г-да! Когато България воюва при Солунъ, срѣщу Солунъ, тя пази не само София; България пази Цариградъ, България пази Виена, Берлинъ, защото отъ извѣстно врѣме насамъ елементарна истина вече стана, че силитѣ отъ съглашението се убѣдиха, какво сломяването на централнитѣ сили, ако не е невъзможно, извънредно трудно е да стане въ центъра на Европа, срѣщу австро-унгарския и срѣщу германския фронтове. И тѣ насочиха своитѣ усилия на югъ, кждѣто смѣтнаха, че ще намѣрятъ по-слабо съпротивление и че могатъ съ по-малко жертви да прѣсѣкатъ линията Берлинъ—Багдатъ. И за това бѣше тази експедиция на югъ. По сжщитѣ тѣзи причини ние виждаме рускитѣ корпуси да се редятъ и да се смѣсватъ заедно съ ромънската армия въ нашата Добруджа; ние виждаме тѣзи руски корпуси да напиратъ срѣщу насъ, да скжсатъ тукъ прохода на Балканитѣ. И ако малката България не прѣдставляваше такава жизнеспособна сила, ако не бѣше съ тая голѣма издържливость, ако нашиятъ българинъ не прѣдставляваше тази естествена физическа и морална жилавость, ние трѣбва да бждемъ убѣдени, че работитѣ съ Балканитѣ отдавна щѣха да бждатъ свършени. И тогава, разжсанъ, прѣкосенъ Балканътъ, Турция щѣше да загине много скоро, защото Цариградъ отдавна щѣше да фалира и да бжде взетъ по сухо и по море — откъмъ Черно-море. Нѣмаше, г-да, Дарданелската акция да фалира, ако съглашенскитѣ войски можеха да минатъ прѣзъ малката България, а сгазена България, разгромена Турция, Австро-Унгария лесно щѣше да бжде свършена, защото ние видѣхме военноспособностьта на сръбското племе, и не само ние, но и цѣлиятъ свѣтъ видѣ, вижда я и днесъ на южния и на сѣверния фронтове. И днесъ генералъ Сарай ви заявява: „Най-способниятъ войникъ на югъ, съ който азъ боравя — това е сърбинътъ". И нѣма защо да го казва Сарай, защото ние го знаемъ отъ 1912 и 1913 г., знаемъ го и отъ 1915 и 1916 г. Истината признаваме, защото трѣбва да я признаемъ, понеже тя е истина, независимо отъ това къмъ кого се отнася. Е добрѣ, азъ повтарямъ: ако съглашенскитѣ войски бѣха прѣгазила България и Сърбия бѣше запазена заедно съ Ромъния и Русия, позволете ми да кажа дори и безъ Италия, сърбитѣ много скоро щѣха да разгромятъ Австро-Унгария; Германия, останала сама, щѣше да се съпротивлява извѣстно врѣме на своитѣ граници, докато най-сетнѣ капитулира. Това щѣше да бжде изходътъ на войната, ако малката България бѣше сгазена. Но малката България се оказа много жизнеспособна, много жилава, много упорита и още боеспособна. Това го всички признаватъ. И докогато, г-да, свѣтътъ е поставенъ при условие народитѣ да се биятъ и чукатъ, дотогава това качество на българина, да обича безгранично своята земя, да мрѣ за своето отечество и за своето огнище, да показва нечувана храбрость, трѣбва да ни радва, защото такъвъ народъ можа да издържи голѣмия напоръ въ международната кървава борба, на която днесъ сме свидѣтели и на която края и да се тури, ще се тури, но, за голѣмо съжаление, не и завинаги, въпрѣки всичкото наше желание.

Ние, прочее, издържахме на южния фронтъ до днесъ и ние продължаваме и днесъ да издържаме. Но съ каква жертви, г. г. народни прѣдставители, съ какво става всичко това и отъ кого се даватъ тия жертви? На това ви моля да обърнете внимание, и вие, и г. г. министритѣ. Истината е тая, че завоятъ на р. Черна стана една мелница за българитѣ и за съглашенскитѣ войски, така както Вердюнъ за френцитѣ и за нѣмцитѣ. Разликата е само тая, че докато коларитѣ, които каратъ голѣми човали съ голѣмитѣ кола на мелницитѣ при Вердюнъ, сж много и иматъ много области, откждѣто да товарятъ жито, коларитѣ, които каратъ жито и каратъ на мелницата при р. Черна, сж малко на брой и страната, кждѣто търсятъ тѣзи човали и жито, е мъничка и тѣсна. И ако тази мелница при р. Черна продължава дълго, ние ще видимъ, че нашата малка и мила България е обезлюдена, г. г. народни прѣдставители, отъ младото и жизнеспособно население, което е бждащето на България. Ето, г-да, въпросътъ, въ който трѣбва да турямъ всички пръстъ. Ето голѣмиятъ въпросъ, който трѣбва правителството да си зададе, трѣбваше отдавна да си го зададе и да вземе мѣрки, защото ние не знаемъ — повтарямъ да го кажа — какви сж условията на България съ нашитѣ съюзници, дали договоритѣ прѣдвиждатъ, че при даденъ случай и при дадени условия съюзницитѣ ще ни дадатъ такива и такива сили. Ако правителството не е гарантирало въ такъвъ случай България, то е направило велико прѣстжпление, за което историята ще го сжди. . . .

П. Даскаловъ: Вие осждете васъ най-напрѣдъ.

С. Костурковъ: . . . ако правителството е прѣдвидѣло всичко това въ договора, ние го питаме: какво направи то досега, за да се изпълнятъ тѣзи клаузи на договора, за да обезпечи живота на борцитѣ, които ни сж потрѣбни не само за Черна, а и за други мѣста, и не само за 16, но и за 616 г.

Г. г. народни прѣдставители! Този въпросъ, както ви казахъ, е отъ извънредно голѣма важность, още повече затуй, защото вчерашната история ни показва какво може да стане съ България тогава, когато наврѣме не се иска изпълнението на договорнитѣ клаузи отъ нашето правителство. Нека не бжде мжчно на онния, които ще бждатъ визирани, но азъ смѣло ще ви заявя, че въ миналата война, прѣзъ 1912 и 1913 г., прѣди 16 юний, правителството не изчерпи всички мѣрки, за да внесе миръ между нашитѣ съюзници, за да обуздае апетититѣ на тия съюзници, да ги постави на мѣстото и да прѣдотврати катастрофата, на която България слѣдъ 16 юний биде изложена. Правителството е имало доброто желание чрѣзъ замълчаване, чрѣзъ кандърмация, чрѣзъ увѣщания да се свършатъ всички недоразумѣния, да се изгладятъ голѣмитѣ и малки търкания. Правителството трѣбвало да види, защото то е имало за туй всичкитѣ доказателства налице, че тия търкания не сж само привидни, не сж маловажни; тѣ сж търкания, които ще породятъ сблъскване на гръцката, сръбската и българската граници. И азъ се страхувамъ, че можемъ да доживѣемъ момента, въ който да говоримъ сжщо тъй и по адресъ на сегашното правителство. Дано не доживѣемъ този моментъ — затуй именно днесъ говоримъ, за да не го говорятъ други слѣдъ менъ, слѣдъ година, двѣ или петь — затуй ние правимъ днесъ тѣзи прѣдупрѣждения

Г. г. министритѣ, нашето правителство е длъжно — не, бѣше длъжно да иска изпълнението на договоритѣ ни съ Германия, съ Австро-Унгария и съ Турция. Ако въ тия договори е казано, че въ случай на нужда на България ще се дадатъ голѣми сили за отбрана на югъ, както и на сѣверъ, азъ не виждамъ тия сили, нито ги видѣхъ по-рано, особено по-рано. Азъ виждамъ, че тамъ се трошатъ само български кости; азъ видѣхъ и виждамъ, че тамъ се лѣе цѣвна българска кръвь, тогава, когато тамъ се защищаватъ не само български интереси. Азъ зная, че тукъ има обща съюзническа кауза — да, зная, на тази кауза служи България, защото въ нея влиза и нейната кауза. Но това има граници, това има мѣрка. Ако 50.000 нѣмци или австрийци загинѣха при Черна, това нѣмаше да поличи за 40 или 50 милионната Австро-Унгария и 70-милионната Германия; но загинали 50.000 млади българи, вие сте обезлюдили съ 1/3 младото население на България. Това е смѣтка на икономията на народа. Жизненитѣ сили на народа гинатъ и азъ се страхувамъ — не дай, Боже — че ще дочакате слѣдъ година, двѣ една пировска побѣда, когато ще има велика България безъ българи или съ малко българи, тъй, както има днесъ Сърбия безъ сърби. Това е страшниятъ въпросъ, който смущава душата ми, който мжчи менъ, мжчи, сигурно, и всички васъ, и на тази мжка давамъ азъ изразъ и вмѣнявамъ въ дългъ на правителството, ако не е взело мѣрки досега, да вземе такива въ бждаще. Ние виждаме същото нѣщо, г. г. народни прѣдставители, и на сѣверния фронтъ; и тамъ виждаме за подкваса една малка часть германска войска, виждаме една часть турска войска, но грамадната армия, която носи тежестьта на положението, е пакъ българинътъ, е пакъ българската армия. Е добрѣ, кога нашитѣ съюзници ще помогнатъ, кому ще помогнатъ — намъ ли? Ами че тѣ на себѣ си ще помогнатъ; тѣ сж достатъчно умни да знаятъ и да помогнатъ дотолкова и само тогава, когато виждатъ, че безъ тѣхната помощь не ще бжде възможна побѣдата. Това е разумната политика на Австро-Унгария и на Германия — икономия на тѣхнитѣ народни и държавни сили; това е умътъ на дипломатитѣ и на военнитѣ имъ хора, но това е отрицание, отъ друга страна, на нашия умъ. Това показва, че у тѣхъ има всичко, а у насъ нѣма нищо. Ние излагаме населението си, ние излагаме народа си на изтрѣбление, защото, казахъ ви, 50.000 нѣмци сж една нищожна единица отъ голѣмото нѣмско сѣмейство, а 50.000 българи сж една голѣма цифра, единъ голѣмъ брой отъ жизнеспособни, отъ млади хора за мъничкото българско племе. На туй трѣбва да държимъ смѣтка; това е най-страшниятъ въпросъ, върху който азъ имахъ случая да говоря частно на г. министъръ Тончева и върху който бѣхъ рѣшенъ да пиша цѣла редица статии, обаче това не стана, защото на първата отъ тѣхъ туриха кръстъ отъ нашата цензура, за която твърдѣ често се говори тукъ, и въпрѣки туй нищо не е направило правителството, и която иска да завърже устата и умоветѣ на всички онія, които желаятъ да пишатъ нѣщо щогодѣ умно за интереситѣ на България, и поради това обществото е въ невѣдение въ тоя случай и по този въпросъ. Ние не знаемъ точно загубитѣ на България до днесъ, но ние ги догаждаме. Азъ имамъ точна смѣтка за до 1 юлий, но оттогава смѣтката е съвсѣмъ друга, съвсѣмъ измѣнена; картината е много по-грозна. Азъ зная, г. г. народни прѣдставители, народната мждрость, която казва: „Порѣжешъ ли се, не може да не протече кръвь". Това ще рече, който воюва, трѣбва да знае, че ще дава жертви; безъ жертви не може. България се е покрила и ще се покрива съ лаври — това е вѣрно; но и сърцата на всички ни сж стиснати отъ болки, защото най-близкитѣ ни, нашитѣ братя и нашитѣ синове, гинатъ и загинаха, и само онія, които нѣматъ близки изгубени, само тѣ нѣматъ тази болка въ такъвъ размѣръ, както другитѣ. Азъ зная отъ друга страна, че държавникътъ не може да гледа прѣзъ призмата на своитѣ човѣшки чувства. И тъй трѣбва да бжде. Държавникътъ трѣбва да гледа отъ висотата и прѣзъ призмата на голѣмитѣ национални и държавни интереси, той трѣбва да помни и никога да не забравя, че при война жертви ще се даватъ.

И ние, колкото и да съжаляваме за тѣзи жертви, единъ пжть нагазили въ войната, ще ги дадемъ и трѣбва да ги прѣжалимъ. Но въпросътъ е, какъвъ е размѣрътъ на тѣзи жертви, на що се дължи този голѣмъ размѣръ на тѣзи жертви и кждѣ ще отиде краятъ на тѣзи жертви, кога ще бжде този край и какъвъ ще бжде той. Ето голѣмиятъ въпросъ, както ви казахъ пакъ, който ни занимава и който трѣбва да занимае всички умове на нашето прѣдставителство и респективно и най-вече на нашето министерство. За съжаление, азъ не виждамъ, че министерството си е блъскало главата съ този голѣмъ въпросъ и че е взело мѣрки. Ще чуемъ, впрочемъ, обясненията, които ще ни се дадатъ отъ г. министра на външнитѣ работи и министъръ-прѣдседателя и ще видимъ какви мѣрки е взело правителството въ това отношение; ще видимъ защо съ толкова малка артилерия бѣше оставена българската армия на югъ да се разбиватъ не само главитѣ, ами и душитѣ най-напрѣдъ на българския войникъ, и само беззавѣтната негова обичъ, както ви казахъ, къмъ отечеството, къмъ неговата родина, къмъ неговата родна земя бѣше въ състояние да го спре на онѣзи урви, на онѣзи скали, които бѣха щурмувани, слѣдъ като бѣха обстрѣлвани съ стотина хиляди шрапнели и гранати — това, което става при Сома, това става и при Черна — туй трѣбва да го знаемъ и да го разберемъ — а ние срѣщу това щурмуване, срѣщу тази хала отъ артилерия сме имали нѣкакви пукала тукъ-тамъ, които не смѣятъ да се обадятъ, защото въ момента на обаждането ще бждатъ унищожени отъ халата, отъ бурята, която ще дойде откъмъ противника. Това е единодушното свидѣтелство на офицери и войници по-рано. Сега положението е измѣнено. Азъ питамъ: защо да се измѣни положението чакъ тогава, когато полковетѣ бѣха обезлюдени, когато дружинитѣ останаха безъ единъ офицеръ? Кждѣ бѣха военачалницитѣ, кждѣ бѣше военниятъ министъръ, кждѣ бѣше върховното правителство на България да промисли за това? Или воюваме безъ умъ, или воюваме само като се облѣгаме на якитѣ, желѣзнитѣ мишци и коравата душа и сърце на българския войникъ? Но горко ни, ако се облѣгаме само на това, защото всичко въ живота и въ свѣта има своя край: и търпѣнието има своя край, и издържливостьта тоже има своя край. Нека не забравяме, че духътъ на войника може да се поколебае, ако не днесъ, то утрѣ, и горко тогава на България, защото никаква строгость на военнитѣ закони, никакви стрѣлбища не ще бждатъ въ състояние да възвърнатъ разколебания духъ на българския войникъ.

Г. Кирковъ: Но генералитѣ се разхождатъ.

С. Костурковъ: Българинътъ е съ особена психология. той е много издържливъ, много търпѣливъ, но до извѣстна тѣрка и до извѣстно врѣме; прѣмине ли се тази мѣрка, нищо вече не може да го спре. Това свидѣтелствува, г-да, историята на миналото, далечно, близко и най-близко — вчерашно. Защо не почерпиха поука нашитѣ управници отъ миналото—далечно, близко и вчерашно—и да взематъ всички мѣрки за прѣдотвратяването на онова, което, не дай, Боже, може да се случи съ България? Защото — нека кажа и сега, както и други пжть съмъ ималъ случай да кажа — мене не ме е страхъ отъ външни врагове на България толкова; менѣ ме е страхъ най-вече отъ вжтрѣшни врагове на България, отъ вжтрѣшни неуредици, отъ неспособностьта на българската управа — отъ това ме е страхъ. Защото изгуби ли духъ нашиятъ гражданинъ тукъ въ страната, изгуби ли го и нашиятъ войникъ на фронта, всичко е изгубено, не Германия — Китай да се обърне на Германия съ германска култура, духъ и въоржжение, не може ни спаси. А азъ не виждамъ, слѣдъ като стана тази касапница на югъ, която можеше да бжде намалена по жертвитѣ извънредно много, не видѣхъ, казвамъ, да се поучимъ и на сѣверъ, когато прѣдприехме нападение срѣщу ромънитѣ и да вземемъ мѣрки. По-голѣмитѣ сили на сѣверъ и югъ щѣха да свършатъ много по-скоро и съ Сараевата армия, и съ армията сърбо-руско-ромънска на сѣверния фронтъ, и не само по-скоро щѣха да свършатъ, но съ много по-малки жертви; ние нѣмаше да имаме тази грамада отъ ранени и убити хора, ние щѣхме да запазимъ една грамадна часть отъ своитѣ млади хора, които сж потрѣбни за войната и за слѣдъ войната.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателтъ д-ръ И. Момчиловъ)

Азъ не зная и друго нѣщо дори — г. министъръ-прѣдседателтъ не благоволи прѣзъ извънредната сесия нищо да ни говори; ще видимъ сега дали ще каже нѣщо — не зная дори какъ се захвана войната съ Ромъния. Казва ни се въ тронното слово сега: „Ромъния ни нападна". Добрѣ, може това да е истина, азъ не го опровергавамъ, но друго нѣщо има. Тукъ ние имахме министъръ на Ромъния — г. Деруси — добъръ или лошъ, той бѣше прѣдставитель на една наша съсѣдна държава — говорѣше се, и то настоятелно, че той правилъ нѣкакви прѣговори, искалъ да прави нѣкакви прѣдложения. По всичката тази работа ние нищо не знаемъ, а ние сме народни прѣдставители и трѣбва да знаемъ; министерството трѣбва да ни освѣтли по този въпросъ.

П. Даскаловъ: Дерусн ви освѣтли на врѣмето много добрѣ — той бѣше вашъ човѣкъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля, г. Даскаловъ.

С. Костурковъ: Той нищо не ни каза, и ние искаме настоятелно отъ правителството да ни каже. Защото, ако нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, привърженици на правителството и близки на г. г. министритѣ, знаятъ нѣщо, това не ще рече, че и ние, народнитѣ прѣдставители, знаемъ. Ние може посрѣдствомъ тѣхъ да сме дочули нѣщо, но то е безъ значение за насъ въ качеството ни на народни прѣдставители. Ние ще сѫдимъ за политиката на правителството по отношение на войната съ Ромъния тогава безпристрастно, когато ни се изнесатъ документи отъ министъръ-прѣдседателя и министъръ на външнитѣ работи, отъ които да видимъ какви прѣговори сѫ водени съ Ромъния, и водени ли сѫ.

Н. Цановъ: Както направиха другитѣ държави.

С. Костурковъ: Вие знаете, че въ чуждитѣ държави това е елементарна длъжность на всѣко правителство, и това се прави. Хората продължаватъ още да издаватъ втори и трети книги, червени и зелени, особено Австрия, а у насъ не искатъ да кажатъ нищо, нито една дума по онния голѣми събития, които вчера станаха и резултатитѣ отъ които още не сѫ налице. Ние всички се радваме на голѣмитѣ побѣди, които българскиятъ войникъ спечели на сѣверъ, на голѣмата издържливость, която сѫщиятъ български войникъ и офицеръ проявиха на югъ. Но това нито топли, нито храни българския войникъ и българския офицеръ — тѣ искатъ друго отъ насъ. Тѣ не искатъ само радость, и дори не искатъ радость тѣ отъ насъ; тѣ искатъ отъ насъ подкрѣпа въ всѣко отношение. А азъ и това не виждамъ, г. г. народни прѣдставители, че се върши отъ нашето правителство, и по този начинъ пакъ се подкопава духътъ на нашата армия и издържливостьта на нашия българинъ вѫтрѣ въ държавата и на войника на фронта. Азъ не виждамъ тоже и днесъ да се храни добрѣ българскиятъ войникъ; послѣдниятъ изнемогва подъ тежестьта на лошитѣ условия на живота и, между другото, на извънредно лошата храна.

Г. г. народни прѣдставители! Нека ви кажа единъ фактъ, който е извънредно важенъ и който трѣбва да съставлява прѣдметъ на обсѫждане въ срѣдата на правителството. Въ Главната квартира е отнесенъ единъ докладъ отъ г. д-ръ х. Ивановъ, специалисть по вѫтрѣшнитѣ болести, специално туберкулозата, както знаете, въ който докладъ, като се констатира неимовѣрното развитие на слабостьта и на туберкулозата въ срѣдата на българскитѣ войници, иска се разрѣшение да се организира специална болница за туберкулозни офицери и войници. Това сѫ моитѣ положителни свѣдѣния. Вие виждате, че единъ лѣкарь, доколкото той е могълъ, съ свои срѣдства е проучилъ и видѣлъ въ това отношение какво е положението на нашата армия. Е добрѣ, азъ питамъ правителството загрижи ли се то за изучването сериозно на този въпросъ, за диагностицирането на болестьта и слѣдъ туй за цѣренето на тая болесть, за разрѣшението на този голѣмъ въпросъ на нашата армия; на що се дължи тая слабость у нашия войникъ, на що се дължи тая туберкулоза у него? Ами очевидно е за всѣки единъ съ що годѣ здрава мисъль, че прѣди всичко лошитѣ условия на живота създаватъ тая слабость на организма, а слабиятъ организъмъ е най-удобната почва за развитието на туберкулозния бацилъ. Е добрѣ, срѣщу тая болесть държавата трѣбва да реагира съ добра храна, облѣкло, обуща и най-послѣ съ създаване на добра обстановка за животъ. Ние много обичаме да парадираме съ туй, като хвалимъ нашитѣ съюзници, австрийцитѣ, особено германцитѣ. И вѣрно е, че у тѣхъ е така, и нашиятъ войникъ завижда на германския, когато вижда послѣдния така топло облѣченъ, обутъ и добрѣ нахраненъ. Но нашиятъ войникъ нѣма нито едното, нито другото, нито третото. Защо? Защото нѣма държава, нѣма управници на тая държава, които да дадатъ това, което е необходимо на нашия войникъ. Бай Ганю могълъ да мине както и да е. Тази ръждива мисъль, останала отъ грозното минало, която мисъль ще ни изяде, ще ни покоси, ако продължаваме по този начинъ да третираме нашия човѣкъ. Когато пѣемъ вѣнцехваления на храбростьта и безстрашливостьта на българския войникъ и офицеръ, ние трѣбва да придружимъ, не, да прѣдшествуваме съ снабдяване този войникъ и офицеръ съ всичко онова, което ще му даде пълно цвѣтуще здраве и душевно спокойствие, за да може да устоява земята и правата на своята родина. Азъ виждамъ какъ България се кръстосва отъ нѣмски офицери и войници съ грамаднитѣ кола и коне, и влачатъ тия синковци всичко. Вие запрѣщавате, новиятъ комитетъ унищожава на Фратевъ контракта, ама се научихъ, че г. Тончевъ втори пѫть го утвърждава на пруското министерство; комитетътъ втори пѫть го унищожава, ама и до днесъ се продължаватъ тарашувания изъ околиитѣ, не само изъ градоветѣ, а и изъ селата — отъ нѣмски агенти, привърженици на разни партии, които да услужватъ на нѣмскитѣ власти въ България за изнасяне какво не щете — на всичко. Азъ ще ви кажа, че отъ Моравско дини и любеници сѫ изнесени съ коли. Това е фактъ, който се потвърждава отъ единъ господинъ, пратенъ отъ една търговско-индустриална камара да изучи икономическото положение на Македония и Моравско. Това ви съобщавамъ като куриозъ, защото то свидѣтелствува докѫдѣ е отишло желанието на нѣмцитѣ, австрийци и германци, да изнасятъ отъ Македония и Моравско. И тамъ селянитѣ — и граждани и селяни — гладни за пари, изнасятъ всичко за продань, прибиратъ австрийски и германски книги, трупатъ ги, и мислятъ, че съ това правятъ благосъстояние, трупатъ богатства, а въ сѫщность трупатъ вѣтъръ: трупатъ книги, които утрѣ могатъ да не струватъ стотинка. Но фактътъ си остава фактъ, че всичко се изнася. И когато всичко се изнася, за да се нахрани, за да се обуе, за да се облѣче нѣмскиятъ войникъ — което е длъжность на нѣмскитѣ министерства въ Берлинъ и Виена, които много умно и добрѣ си изпълняватъ длъжностьта — въ това сѫщото врѣме у насъ има босотия, голотия и гладория. Това е съ войската, това е въ голѣма степень и съ населението. Да, комитетътъ всичко прави, но комитетътъ е и ще бѫде винаги безсиленъ, когато властитѣ, съ които той разполага, вършатъ противното на неговитѣ разпоредби или, най-малко, правятъ се, че не виждатъ.

Ето, г. г. народни прѣдставители, при туй положение съгласете се, че ние, въпрѣки голѣмитѣ побѣди на нашия войникъ и офицеръ, не можемъ да се радваме на днешното положение, защото то е пълно съ страхотни послѣдици отъ развитието на вѫтрѣшнитѣ събития. Войната ще се продължи, ние ще трѣбва да се браними, а утрѣ не знаемъ какво ще стане: може би нашитѣ съюзници да ни хванатъ за яката, и да ни кажатъ: ще минете Дунава и ще отидете срѣщу Букурещъ. А-а-а, ние прѣдупрѣждаваме правителството да си е отваряло очитѣ, когато е правило договоръ съ Австрия, Турция и Германия, защото ако отидемъ и до тамъ, азъ не мога да кажа нищо добро, нищо надеждно за България въ бѫдаще, . . .

К. Досевъ: Значи, да не минаваме Дунава.

С. Костурковъ: Защото тъкмо тогава ние ще обезлюдимъ България отъ онова поколѣние, което създава младия свѣтъ въ нея, защото трѣбва да мислимъ, че утрѣ или догодина . . .

К. Досевъ: Голѣмъ стратегъ сте: ако бѣхме съ руситѣ, щѣхте да ни накарате и Дарданелитѣ да вземемъ.

Г. Кирковъ: Вие ще отидете тамъ, защото има соль, газь.

К. Досевъ: И Дунава ще минемъ, за да добиемъ непрiятеля, приятелю.

С. Костурковъ: . . . когато се свърши войната, ние ще трѣбва да се облѣгаме на собственитѣ си сили, прѣди всичко, а не на силитѣ на нашитѣ съюзници. Ние трѣбва да знаемъ, че при сключването на мира, колкото повече запазимъ силитѣ си, толкова повече нашата дума ще тежи при прѣговоритѣ за сключване на мира. (Глъчка)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

П. Даскаловъ: Какъ му позволявате да говори такива глупости?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Трибуната е за това.

П. Даскаловъ: Трибуната не е за глупости.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Даже и за глупости. Отъ трибуната на българското Народно събрание всѣки може да говори каквото обича. Това остава за негова смѣтка. Повече спокойствие, г. Даскаловъ.

С. Костурковъ: Г. прѣдседателтъ може да даде думата на онния, които сѫ недоволни отъ моитѣ мисли и ги намиратъ, че сѫ неоснователни, да ги опровергаятъ.

П. Даскаловъ: На глупости не се отговаря.

С. Костурковъ: Защото прѣди една година имаше мѫдреци, жестоки мѫдреци въ България, които казваха: „При Дунавецъ се свършва руската сила, свършена е войната; Русия не е способна да се бие, а заедно съ нея и съглашението, г. г. народни прѣдставители.

К. Досевъ: Имаше и такива, които казваха, че българитѣ нѣма да се биятъ срѣщу руситѣ.

С. Костурковъ: Ние не се водимъ по ума на тия маломозъчни мѫдреци, защото България може да загине отъ такива мѫдреци, а ние искаме България да живѣе.

П. Даскаловъ: Имашъ ума на единъ руски мужикъ, и мутра такава имашъ.

С. Костурковъ: Когато България се бори заедно съ своитѣ съюзници срѣщу войскитѣ на съглашението, тя пази изключително своитѣ интереси, а заедно съ това и слѣдъ това и интереситѣ на своитѣ съюзници. Но ако България при тая война бѫде принудена да даде всичко жизнеспособно на войната, за да спечели една, както казахме порано, пировска побѣда, България е нещастна: тя не ще има никаква користь, нито печалба отъ такава една побѣда.

Д-ръ Н. Стойчевъ: Е, кажете какво трѣбва да се прави.

С. Костурковъ: Азъ ви казахъ, какво трѣбва да се направи. Азъ ви казахъ, че правителството е длъжно и бѣше длъжно да каже на нашитѣ съюзници, че като идатъ тукъ на Балканитѣ да се биятъ, не се биятъ за София, а се биятъ за Берлинъ, Виена и Цариградъ, защото тукъ е пѫтьтъ на съглашението за Цариградъ и Берлинъ.

П. Даскаловъ: И дѣцата ще ти се смѣятъ.

С. Дойчиновъ: Дайте ни едно напѫтване, какво трѣбва да направимъ сега, за да постигнемъ онова, което вие желаете.

В. Коларовъ: Смѣсете българската армия съ германската, възложете командуването на германски генерали и да се свърши. Да ни пратятъ на Сома, и на Вердюнъ, както пратиха турцитѣ въ Галиция.

С. Дойчиновъ: Това е една мисъль на г. Костуркова, ние можемъ да я уважаваме, но не трѣбва да се говорятъ празни приказки, а трѣбва да кажете точно, когато осѫждате, какво искате и какво трѣбва да се направи. Правителството има една политика, която е налице. Вие кажете противната политика да видимъ и нея. Позволено е да се говори въ Камарата, но приказки, които ще се отразятъ злѣ върху духа на българската армия, не е позволено да се говорятъ. Ние вършимъ едно велико дѣло. Може да се изказватъ мнѣния, но тия мнѣния не могатъ да бѫдатъ безконтролно декларирани, когато засѣгатъ най-тънкитѣ струни на българския народъ.

К. Досевъ: Политиката имъ фалира. Трѣбваше да вървимъ съ Русия, трѣбваше да хвърлимъ оржжието си прѣдъ руситѣ, да не се биемъ съ тѣхъ.

С. Костурковъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ началото на своята кѫса рѣчь азъ изказахъ една мисъль, съ която искамъ и да свърша. Когато една държава и единъ народъ воюватъ, нѣматъ за цѣль да се обезлюдатъ, а да спечелятъ.

К. Досевъ: Пакъ сѫщото ще го повторите — да не воюваме, защото жертви имало.

С. Костурковъ: И ако нашето правителство вмѣкна България въ тая велика война, безъ да огради интереситѣ на българската държава и българското племе, ние още отъ сега високо протестираме. Ние видѣхме, че животътъ на маса български свѣтъ се покоси и се коси, когато нашитѣ съюзници не даватъ достатъчно подкрѣпление, достатъчна помощь на нашата армия, било на югъ или на сѣверъ. Това бѣше мисълта ми, изказана нѣколко пѫти. И само онія отъ васъ, които не искатъ да слушатъ и разбиратъ, само тѣ не я схванаха. И утрѣ, когато удари часътъ на мира, когато бѫдатъ поведени прѣговоритѣ за миръ, България, като побѣдителка дори, може да се учуди въ положението на една обезлюдена отъ мѫжко население държава. Това е основната мисъль на моята рѣчь. Тукъ привличамъ вашето благосклонно внимание, тукъ осѫждамъ правителството, дѣто досега не е взело мѣрки, и искамъ настоятелно да вземе мѣрки за въ бѫдаще. Защото азъ не виждамъ, че досега е взело мѣрки да огради, по възможность, да запази живота на нашитѣ войници, да намали жертвитѣ отъ страна на българската армия. Азъ съжалявамъ, че когато се третира такъвъ единъ голѣмъ въпросъ за нацията и племето, намиратъ се хора помежду насъ, които иматъ тупето да се подиграватъ.

П. Даскаловъ: Заслужавате само подигравки.

С. Костурковъ: И това сѫ тия, които най-много обичатъ да пѣятъ за храбростьта на българина. — „Крещятъ, пѣятъ буйни пѣсни и зѫбятъ се на тирана, механитѣ сѫ тѣмъ тѣсни“. . .

П. Даскаловъ: Скандалъ е да слушаме такива приказки.

С. Костурковъ: Това е скандалъ само за други.

П. Даскаловъ: Не трѣбва да се позволява подобно нѣщо. Това може да говори единъ мужикъ, който мисли, че сериозно говори и можемъ да го слушаме.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Даскаловъ! Моля Ви се, прѣстанете.

С. Костурковъ: И у насъ, когато човѣкъ изказва свободно своята мисъль, . . .

П. Даскаловъ: Своята глупость, не мисъль.

С. Костурковъ: . . . когато прѣдава и своитѣ чувства, обвиняватъ го въ русофилство.

П. Даскаловъ: Такъвъ си по душа.

С. Костурковъ: Не е тукъ въпросътъ „О безумни юроде“, за русофилство и русофобство, тукъ е въпросътъ за бѫдащето на България, за живота на десетки хиляди български войници, млади хора. Стрѣснете се вие, мълчете поне, когато се говори по този въпросъ. Оставете да говорятъ онія, които сѫ поставени да отговарятъ, . . .

П. Даскаловъ: Вие искате България да върви съ антантата.

С. Костурковъ: . . . защото вашиятъ отговоръ ще бѫде погрѣшенъ. Вие сте малкочи, съ които политиката на България не се занимава. Мълчете вие тамъ!

П. Даскаловъ: Идете въ Панагюрище въ читалищния салонъ да говорите.

С. Костурковъ: Вие можете да отидете марки да получавате. Азъ говоря въ Панагюрище, защото съмъ български гражданинъ и общественъ човѣкъ.

П. Даскаловъ: Азъ съмъ служилъ на тая България, а ти служишъ на чужди интереси като говоришъ. Рѣчьта ти не е рѣчь за Народното събрание, а за селски мегданъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

С. Костурковъ: Интересно е, че умнитѣ хора отъ тая страна (Сочи дѣсницата) не реагиратъ тъй, както нѣкои и други единици. Интересно е, че г. г. министритѣ слушатъ.

П. Даскаловъ: Толкозъ ѣ слушатъ. Ти не заслужавашъ тая честь. Недѣй си дава значение, че те слуша нѣкой. Азъ ти направихъ незаслужено тази честь да те прѣкѫсвамъ.

С. Костурковъ: Колко ми се иска да излѣзешъ тукъ, ама не излизашъ. — Пазенето на нашитѣ народни сили, г. г. народни прѣдставители, е потрѣбно, прѣди всичко, защото — това е очевидно — войната ще се продължи; пазенето на нашитѣ народни сили е потрѣбно и слѣдъ свършването на войната. Недѣйте забравя едно, че всички жизнеспособни български граждани въ селата и градоветѣ сѫ подъ оржжие. Тѣ гладуватъ, тѣ студуватъ, тѣ биватъ ранявани, тѣ

мратъ. Вътрѣ въ държавата сѫ останали само сакатитѣ, само съвсѣмъ недъгавитѣ хора, и ако войната се продължи още година врѣме, не повече, и ако ние по този начинъ продължаваме да даваме човѣшки жертви и да не пестимъ човѣшкия материялъ, както досега, по едни или други причини — отъ една страна поради темперамента на нашитѣ българи, отъ друга страна поради това, че нашитѣ съюзници не ни дадоха наврѣме помощь, тогава, когато трѣбваше да ни дадатъ — България слѣдъ свършването на войната ще разполага съ млади хора, които сѫ неспособни за физически трудъ и които ще произведатъ едно хилаво младо поколѣние, а слѣдъ 20 години България ще прѣдставлява една окаяна страна съ джуджета. Този въпросъ трѣбва да ни занимава, защото ние не можемъ да се занимаваме само съ това, какво рекълъ този министъръ, онзи кралъ или императоръ. Ние, прѣди всичко, трѣбва да гледаме да запазимъ силитѣ си, които сѫ необходими за живота ни. Ето на този въпросъ азъ пакъ ви обръщамъ вниманието. По този въпросъ искахъ досега министритѣ да сѫ проучили нѣщо, да сѫ направили много или малко, а сега настоятелно искамъ, като протестирамъ, че нищо не сѫ направили, да направятъ потрѣбното. Тѣ нѣма да бѫдатъ отговорни за продължението на войната—това е вѣрно; съкратяването на войната или нейното свършване най-малко зависи отъ малката България, други сѫ силнитѣ фактори, които ще продължатъ или съкратятъ врѣмето на войната. Тѣ сѫ виновати, че влѣзоха при тия условия въ войната, че се впрѣгнаха въ едно дѣло, което едвали е по нашитѣ сили. Обаче ние сме длъжни да вършимъ всичко онова, което ще запази нашитѣ национални сили, за да може обединена България да прѣдставлява дѣйствително сила. Способна отъ една страна да се брани, отъ друга страна да се развива и да създаде едно поколѣние здраво, способно физически и душевно, способно да твори материялнитѣ и духовни блага и да нарежда държавата така, че тия духовни и материални блага да бѫдатъ достѫпни за всички, и да настѫпи единъ животъ за населението, който да му бѫде въ доволство, който да го радва и който да му подшушва: дадохме жертви, но имаше защо; жертвитѣ се откѫснаха срѣщу онова, което придобихме, срѣщу благоденствието, на което днесъ се радваме въ добрѣ устроена България. Ето тоя голѣмъ въпросъ човърка моята душа и не дава спокойствие на моя духъ, шокира моята съвѣсть, и азъ не обръщамъ внимание на натякванията отъ тукъ или отъ тамъ, които се адресиратъ до менъ: „Ти, русофилъ, само така можешъ да говоришъ", защото, повтарямъ, не съмъ русофилъ, нито партията ми е русофилска, и още повече тукъ не е въпросътъ за русофилство и русофобство. Ние, които не щемъ руско управление, еднакво не искаме и нѣмско управление, което днесъ ни се натрапва. Защото да се разхождатъ нѣмски купувачи изъ селата и градоветѣ, това значи да хазайничатъ изъ България. Нека го чуятъ нашитѣ съюзници, че България не е опашка на съюза, а равноправенъ членъ, който достойно изигра своята роль въ този съюзъ. (Ръкоплѣскане отъ лѣвицата и лѣвия центъръ) И правителството нека има куража сега още — ако не го е направило, да го направи — да имъ даде да разбератъ, че България има свой животъ, има свои интереси и тя ще защищава общитѣ интереси на съюза дотолкова, доколкото сѫ въ хармония съ интереситѣ на самата България; че ние искаме да играемъ ролята на самостоятелна държава, а не на пруска провинция, както не искаме, нито ще искаме нѣкога да играемъ ролята на руска провинция или на руска губерния. (Ръкоплѣскане отъ лѣвицата)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ Д. Тончевъ: Нѣма какво да говоря.

Отъ дѣсницата: Да се гласува.

С. Омарчевски: Искамъ думата. Дебатитѣ още не сѫ прѣкратени.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Не сѫ прѣкратени дебатитѣ, но когато нѣма записанъ ораторъ, прѣдседателството полага на гласуване.

Имате думата.

С. Омарчевски: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Миналата година, на 8 септемврий, българското правителство свика своето болшинство въ залата на Народното събрание и го освѣтли върху оная акция, която то искаше да прѣдприеме. Правителственото болшинство трѣбваше да поддържа тази политика, защото то знаеше какви сѫ договоритѣ, какви сѫ съглашенията на българското правителство спрѣмо нашитѣ съюзници.

Както е извѣстно, до 10 септемврий м. г. въ България се прѣдлагаха нѣколко разрѣшения на балканския въпросъ. Правителството държеше, че България трѣбва да встѫпи въ съюзъ съ централнитѣ сили, за да се постигне националното обединение; други политически партии у насъ смѣтаха, че ако България тръгне съ силитѣ отъ съглашението, ще се получи пакъ обединението на българския народъ. Обаче и въ единия, и въ другия случай войната бѣше неминуема. Ония, които искаха да се върви съ съглашението, искаха България да воюва срѣщу Цариградъ за смѣтка и на руски, и на български интереси; ония, които искаха да се отиде въ съюзъ съ централнитѣ сили, разбира се, че искаха да се воюва срѣщу Сърбия и да се вземе Македония. Земледѣлческата организация поддържаше политиката на строгия неутралитетъ. И нито единъ отъ тая Камара, и нито единъ отъ вънъ не може да посочи нито една дума или рѣчь на земледѣлчески пропагандаторъ или на земледѣлчески депутатъ, отъ която да се вижда, че ние сме поддържали било политиката да вървимъ съ съглашението, било политиката да вървимъ съ централнитѣ сили.

П. Даскаловъ: Но ходихте въ руската легация.

С. Омарчевски: Вашъ министъръ каза, че сме имали право да ходимъ. — Ние сме поддържали политиката на строгия и честенъ неутралитетъ. Ние знаехме, че България трѣбва да се пази отъ голѣмия огънь, защото ако най-малкото огнено езиче само я оближе, може би тя ще престане да съществува и ще изчезне отъ картата на Европа. Но правителството, което познаваше достатъчно добрѣ боевата готовность на България, финансовото положение на страната, правителството, което знаеше дипломатическата годность на България въ този моментъ, рѣши да откѫсне България отъ тихото пристанище на неутралитета, да я завърже къмъ голѣмитѣ броненосци на великитѣ сили и да я впусне въ бурния океанъ. Негово право е то да избира пѫтя. Ние вънъ можемъ да крѣщимъ, можемъ да викаме по мегданитѣ да се върви съ съглашението, да се върви съ съюза, да се пази неутралитетъ, но правителството има всичката възможность да прѣцѣни момента и да каже, кѫдѣ трѣбва да отидемъ. Правителството избра този пѫть въ съюзъ съ централнитѣ сили и на 8 септемврий свика своитѣ депутати и ги освѣтли. Какъ ги е освѣтлило ние не знаемъ. То дойде въ името на тази германофилска политика на 23 юний 1913 г.; то имаше ангажментъ съ централнитѣ сили още при сключването на 500-милионния заемъ; то въ послѣдствие тръгна съ централнитѣ сили. На насъ, прѣдставителитѣ на опозицията, слѣдъ 10 септемврий нито дума не е казана по отношение на това, какви сѫ нашитѣ договори, какви сѫ нашитѣ договорни съглашения съ нашитѣ съюзници: Германия, Австро-Унгария и Турция. Ние това не знаемъ, но ние не противодѣйствувахме съ нищо на политиката на правителството. Ние не отидохме да му кажемъ, че моментътъ, който избра България, е най-удобниятъ или най-неудобниятъ или че България е тръгнала по единъ погрѣшенъ пѫть, като отиде съ централнитѣ сили. Ние това не направихме, ние свихме партийнитѣ знамена и всички оставихме отговорностьта върху правителството, както и лавровитѣ вѣнци върху него. Но отъ тогава насамъ нито дума на насъ не е казано. Цензура, нечута по земното кълбо, има въ България. Ние обичаме да се учимъ отъ нашитѣ съюзници, обаче ние четемъ, слава Богу, извадки отъ тѣхнитѣ вѣстници и виждаме каква е тѣхната цензура. У насъ цензурата сковава проявяването на всѣка свободна мисъль. У насъ мълчи печатътъ, мълчи народътъ, мълчи и правителството. Трѣбва, казва ни се отъ тукъ, да мълчи и Парламентътъ. Питамъ се азъ: кога бихме били ние повече полезни, сега ли или утрѣ слѣдъ войната, когато ще трѣбва да вдигаме ржка, за да облагаме съ нови данъци, съ нови даждия българскитѣ данъкоплатци? Ако България нѣма нужда отъ ума на своитѣ синове днесъ, тогава елате всички да се съгласимъ, че България по-добрѣ би направила да остави всецѣло съдбинитѣ си въ ржцѣтѣ на 5 или 10 души и да си отидемъ всички по мѣстата. Но ако вие всички намирате, че народниятъ прѣдставитель, който иде тукъ не по своя воля, а като прѣдставитель на една организация или на своитѣ избиратели, трѣбва да бѫде тукъ, въ Камарата, днесъ вие не можете да отрѣчете съ нищо не-

говото право да иска отъ надлежнитѣ министри да бѫде той всестранно освѣтленъ. Ако вие нѣмате вѣра въ единъ депутатъ, ако вие въ едно публично засѣдание не можете да ни освѣтлите какво е нашето финансово положение, какво е нашето дипломатическо състояние, какви сж нашитѣ договори съ съюзницитѣ, какви сж нашитѣ отношения съ тѣхъ, ако вие намирате, че ние не трѣбва да бѫдемъ освѣдомени въ явно засѣдание, то освѣтлете ни поне въ едно тайно засѣдание. Ако намирате, че ние сме врѣдни за отечественитѣ интереси, ако намирате, че това не трѣбва да знаемъ, защото се има страхъ да не би единъ народенъ прѣдставитель днесъ въ България да съобщи тѣзи тайни на нашитѣ врагове, ако работата дотамъ е дошла, тогава наистина тази България е дошла до окайване. Но азъ мисля, че наше право и наша длъжность е да искаме да бѫдемъ освѣтлени. Дѣ го министърътъ на правосъдието г. Поповъ, оня Поповъ, който въ 1913 г. не намираше думи, за да клейми едно правителство, което не му даваше освѣтление върху нашитѣ отношения спрѣмо Ромъния? Дѣ го бившиятъ депутатъ Петъръ Пешевъ, дѣ го бившиятъ народенъ прѣдставитель, днеска министъръ-прѣдседатель, д-ръ Василъ Радославовъ, за да имъ видимъ рѣчитѣ, какъ тѣ сж се борили и сж отстоявали своитѣ права, като народни прѣдставители? Днесъ тѣ отричатъ това право намъ.

Министъръ Х. И. Поповъ: Г. Омарчевски! Колкото се касае за мене, имате грѣшка. Азъ спорихъ съ опозицията при Гешова, когато му отричаха правото да мълчи. Когато г. Гешовъ каза, че възъ основа на ст. 92 отъ конституцията ще мълчи, азъ бѣхъ отъ опозицията, който казахъ: съгласенъ съмъ, щомъ намирате това за необходимо. Какъ така извъртвате моитѣ думи?

С. Омарчевски: Простете, г. Поповъ. Вие казахте: „Ние, като народни прѣдставители, трѣбва да знаемъ".

Министъръ Х. И. Поповъ: Не всичко. Писана е моята рѣчь въ дневницитѣ.

С. Омарчевски: Ние не искаме всичко да се каже, а само онова, което е врѣдно да се каже. Ние не искаме да казвате онова, което е врѣдно да се каже, но кажете, за Бога, какво сте ни казали намъ. Защо вие не ни кажете, напр., че въпрѣки закона за стопански грижи и обществена прѣдвидливость, вие се спъвате? Защото имате на краката си кюстеци отъ едни военни конвенции за износъ. Не сме ли ние българи да разберемъ, че при сжществуването на такива конвенции, ще трѣбва да направимъ всичко възможно, за да дадемъ на нашитѣ съюзници онова, което можемъ да дадемъ, за да добиемъ отъ тѣхъ онова, което можемъ да добиемъ? Вие не ни казвате защо отиваме да почваме офанзива срѣщу генералъ Сарай. Вие заявявате отъ една страна, че териториялната цѣлость на Гърция е гарантирана. Е добрѣ, но вие отивате при Бродъ, при Скочиваръ и при завоя на р. Черна, за да изхабите най-жизнеспособнитѣ, най-младитѣ поколѣния на България. За чий интересъ вие отивате тамъ долу, къмъ Солунъ? Дали Солунъ е вашъ стратегически или политически обектъ? Кой е политическиятъ ви обектъ? Не ни казвате. Вие не ни казвате кой е сега политическиятъ ви обектъ долу и не знаемъ дали утрѣ ще кажете, кой е срѣщу Сърбия. Вие не ни казвате, кой е политически обектъ срѣщу Солунъ и срѣщу Гърция; вие не ни казвате, кой е политическиятъ и кой е стратегическиятъ обектъ спрѣмо Ромъния. Вие ни казвате, че ще минемъ Дунава. Срѣщу какво? Нашиятъ държавенъ глава бѣше въ Европа, въ германската главна квартира — чуваме отъ вѣстницитѣ, нѣкакво съглашение ставало тамъ — отъ германска страна бѣше германскиятъ министъръ на външнитѣ работи, а нашиятъ министъръ на външнитѣ работи бѣше тукъ. Държавниятъ ни глава излѣзе задъ граница, бави се 20 дена, обаче никой не ни съобщи това, а го чуваме отъ вѣстницитѣ. Е, за Бога, отричате ли ни това право да знаемъ? Ние си задаваме редъ парящи въпроси за една политика, за която ние своето довѣрие още отначало не дадохме. Ние не знаемъ, какво е положението прѣди почването на войната; слѣдователно не може и тогазъ да се иска отъ насъ одобрение на една политика, която ние въ подробности не познаваме. И още повече днесъ, при разискването на 3/12 отъ бюджета за 1916 г., какво довѣрие или какъвъ вотъ бихте искали отъ насъ? За коя политика? Каква е тая политика? — Ние не знаемъ.

Правителството на свой редъ трѣбваше съ едно изложение — било министърътъ на финанситѣ, било министърътъ на земледѣлието — да ни освѣтли, какъ стои въпросътъ съ прѣхраната на войската и на населението. Ние виждаме едно печално явление. Ние сме земледѣска страна, по закона за стопански грижи и обществена прѣдвидливость никакъвъ износъ нѣма. Въпрѣки туй София, центърътъ, ядката на България, гладува. На какво се дължи туй? Дали аджеба, подъ формата, че нѣма износъ или подъ формата на прѣнасяне извѣстни муниции, не се прѣнасятъ храни, защото и миналата година се твърдѣше, че износъ на храни нѣма и въпрѣки това много рано останахме безъ храни. Защо правителството не ни освѣтли въ какво положение е реквизицията, въ какво положение сж нашитѣ държавни дългове, кждѣ живѣемъ ние, на чия смѣтка? Всички тия въпроси парятъ, всички тия въпроси бодятъ, ние трѣбва да искаме смѣтка отъ правителството, трѣбва да я искаме днесъ, защото въ основата на нашето искане, както казахъ отначало, лежи всичкото ни желание да не прѣчимъ съ нищо на една политика, която не е наша, но която е политика за България.

Нѣколко думи по въпроса за бюджета. Правителството съ прѣдложения законопроектъ за 3/12 прѣдлага съ чл. 4, щото всички разходи по чл. чл. 1, 2 и 3 да се покриятъ отъ редовнитѣ приходи, отъ старитѣ, новопридобититѣ и окупиранитѣ земи по бюджета за 1916 г. Както е извѣстно, правителството прѣзъ извънредната сесия въ своя бюджетопроектъ за $^3/_{12}$, съ чл. 7 отъ сжщия проектъ, обложи съ износни мита произведенията на българскитѣ земледѣлци и съ прибавление на една забѣлѣжка къмъ тоя членъ, прибавенъ при третото четене на проекта, се освобождаваха отъ износни мита голѣми количества декларирани стоки по-рано отъ датата, отъ която е внесенъ проектътъ въ Народното събрание. Правителството въ своята декларация, четена въ надвечерието на XVI-то обикновено Народно събрание, заяви, че обмисля да въведе тъй наречения данъкъ върху приходитѣ. Слѣдъ туй г. министърътъ на финанситѣ, още въ миналата редовна сесия, искаше да обмисли и въпроса за облагане съ данъкъ прѣдприемачитѣ, индустриялцитѣ, търговцитѣ, фабрикантитѣ и пр., онѣзи, които изкарватъ днесъ много повече, отколкото при всѣко друго врѣме. Обаче и въ този проектъ за тѣзи 3/12 това нѣщо не го виждаме. Дали ще видимъ това въ редовния бюджетъ за 1917 г. или нѣма да го видимъ, не знамъ; но на всѣки случай ние си запазваме правото, при разглеждането на редовния бюджетъ за 1917 г., да кажемъ своята дума по вжтрѣшната политика изобщо и по финансовата политика на правителството. Но ще отбѣлѣжа, че и досега, когато приближаваме — още сме въ началото на третата редовна сесия — краятъ на царствуването на днешното правителство, нѣмаме обѣщанитѣ още въ XVI-то обикновено Народно събрание отъ него реформи.

Правителството, обаче, не прѣстава на всѣка крачка, било чрѣзъ своя печатъ, било въ Камарата, постоянно да апелира къмъ всички членовое на Парламента, къмъ всички политически течения въ страната за единодушие. Вѣрно е, при онія сюблимни моменти, които прѣживѣва страната, при онія побѣди на българския войникъ, които удивиха свѣта и които очудиха нашитѣ врагове, нашитѣ противници, нуждно е това единодушие. Единодушието е нуждно, но то се прѣдхожда отъ единомислието — трѣбва прѣди всичко да има единомислие отъ тукъ (Сочи дѣсницата) и отъ тамъ (Сочи лѣвицата) — отъ тамъ нататъкъ да се проявява единодѣйствие всрѣдъ всички синове на България. Но какво върши правителството, за да запази единодушието всрѣдъ народа? Всѣки единъ отъ насъ ще признае, че всѣки си е съставилъ единъ миръ отъ идеи и всѣки си живѣе съ този миръ отъ идеи, къмъ който ежедневно прибавя по нѣщо отъ вѣстницитѣ или отъ слуховетѣ отъ тукъ отъ тамъ, но нито единъ не може да налучка правия пжть, за да види кждѣ се намираме, какво сме, какъ сме, кога ще се тури край на тази работа и какво ще бѫде бѫдащето положение на България. Ние всички живѣемъ подъ една, както се казва, съзнавана самоизмама; ние сами съзнаваме, че онова, съ което живѣемъ днесъ, е една самоизмама, защото ние сме далечъ отъ истината. Иска се отъ насъ да гласуваме дванадесетини, искаше се по-рано да гласуваме шесть дванадесетини, искаха да гласуваме военни кредити, искатъ ни сега да гласуваме 3/12. За Бога, кажете за коя политика ще гласуваме тѣзи 3/12 и на кого ще ги гласуваме? „На България", казва ни се. Добрѣ, ние ще ги гласуваме на България, а ще ги дадемъ въ ржцетѣ на едно правителство, въ името на една политика, която ние не знаемъ. Правителството казва: „Вие стойте на страна, вие никога не сте казали добра дума за правителството,

ние носимъ отговорностьта." Ако ние приемемъ, че 10 или 20 души могатъ да бѫдатъ онѣзи свръхчовѣци, които могатъ да понесатъ отговорностьта за нещастията на единъ цѣлъ народъ, добрѣ, тогава нека се дезинтересираме, но нашъ дългъ е да искаме най-настоятелно да бѫдемъ освѣтлени напълно върху истинското положение на нѣщата. Ние трѣбва да поискаме отъ правителството да знаемъ направило ли е нѣщо то, за да съкрати края на войната, правило ли е правителството или правени ли сж нему постѫпки за миръ? Мисли ли правителството върху извѣстни условия за бѫдащия миръ или правителството е всецѣло въ услуга на нашитѣ съюзници? Трѣбва да се разбере, че ние сме равноправни членове въ съюза на централнитѣ сили, ние не трѣбва да бѫдемъ игнорирани — всички въ Европа цѣнятъ нашето вмѣшателство на страната на съюза. Е добрѣ, ако ние сме едни равноправни членове въ този съюзъ, трѣбва ли този съюзъ да остави българския народъ, неговитѣ най-здрави синове да бѫдатъ изчукани на Черна или на сѣверъ? Нимà българското правителство и нашитѣ лоялни и честни съюзници смѣтатъ, че ние трѣбва да жертвуваме цѣлото сѫществуване на свободна България за пълното национално обединение? Нимà е въ интересъ на нашитѣ съюзници да жертвуваме всичката кръвь на българскитѣ синове за пълното национално обединение? Нимà ние не трѣбва да схванемъ и не трѣбва да разберемъ, че най-слабата и сѫщеврѣмено най-силната черта на нашия народъ е неговото волско и непознато по земното кълбо и подъ небето търпение? Нимà ние трѣбва да злоупотрѣбяваме съ това търпение? Нимà ние трѣбва да го водимъ при Вердюнъ? Нимà трѣбва да го разкарваме при Черна, къмъ Солунъ, или къмъ Букурещъ? Правъ бѣше онзи ораторъ, който казваше, че азъ разчитамъ на издържливостьта на българския войникъ спрѣмо външнитѣ врагове, но азъ се страхувамъ отъ вжтрѣшнитѣ врагове, а страхътъ отъ вжтрѣшнитѣ врагове може да дойде отъ насъ, защото елементъ на този страхъ можемъ да създадемъ ние, съ своята дѣйность, когато живѣемъ въ една мъгла, въ едно невѣдѣние, въ едно непознаване на нѣщата въ нашата страна. Какъ мисли правителството? Правило ли е постѫпки за по-скорошното туряне край на тази война, или правени ли му сж нему такива постѫпки, или пъкъ правителството смѣта, че всецѣло трѣбва да сложи нашата сѫдба въ ржцѣтѣ на нашитѣ съюзници? Азъ се покланямъ прѣдъ името на нашитѣ съюзници, азъ се покланямъ прѣдъ техниката и усъвършенствуването на германцитѣ. Но ако ние можемъ да отидемъ до тамъ, щото да жертвуваме нашата самостятелность, както, мисля азъ, ние днесъ жертвуваме редъ нѣща и ги дадохме въ ржцѣтѣ на нашитѣ съюзници, ако можемъ да отидемъ до тамъ, казвамъ, да повѣримъ всецѣло сѫдбата си въ тѣхнитѣ ржцѣ, тогава азъ не знамъ съ какво право ние прѣди две години казвахме, че Турция е нѣмска провинция. Ето всички тѣзи въпроси търпятъ единъ отговоръ и първиятъ човѣкъ тукъ, въ този Парламентъ, трѣбва да заговори. Министъръ-прѣдседателтъ трѣбва да заговори, той трѣбва въ явно, въ едно официално, като сега, или въ едно тайно засѣдание да ни разкрие цѣлата сѫщинска истина върху нѣщата. Ние нѣма да бѫдемъ врагове на своето отечество и ние ще искаме съ всички сили да бѫдемъ полезни съ нѣщо. Ние отначало и досега не дадохме доказателство, че врѣдимъ на политиката на правителството. Нека бѫде негова славата; отъ неговитѣ вѣнци ние не щемъ нито едно листче; нека тази слава, казвамъ, бѫде негова, но тя ще бѫде и слава на България. Но ние трѣбва да бѫдемъ освѣтлени по тази правителствена политика. Правителството си има болшинство; то ще му гласува бюджета, но ние ще искаме да си кажемъ думата върху резултатитѣ отъ тази политика. Дотогава, обаче, докогато не видимъ резултатитѣ отъ тази политика, докогато не дойде краятъ на войната, ние поддръжка на такава политика не можемъ да дадемъ. Ние нѣма да противодѣйствуваме, но ние не можемъ да живѣемъ въ една мъгла, не можемъ да гласуваме кредити безъ да знаемъ какви кредити даваме и кому ги даваме.

Азъ ще завърша като кажа отъ името на групата, къмъ която се числя, че ние не можемъ да дадемъ исканитѣ дванадесетини на правителството, защото живѣемъ въ една мъгла. Интереситѣ на страната изискватъ ние да бѫдемъ напълно освѣдомени. Правителството трѣбва да направи това, и азъ се надѣвамъ, че ако то изостави своитѣ лични и партийни интереси, ще разбере прѣди всичко интереситѣ на страната и ще освѣтли народнитѣ прѣдставители. (Ржкоплѣскане отъ лѣвия центъръ).

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Които приематъ на първо четене законопроекта за 3/12 отъ кредита за 1915 г., тримѣсеченъ кредитъ за новопридобититѣ и окупирани земи, допълнителния кредитъ за четвъртото тримѣсечие на 1916 г., моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Нѣкой отъ дѣсницата: Второто четене да стане сега.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има прѣдложение второто четене да стане сега. Които сж съгласни съ това прѣдложение, да си вдигнатъ ржката.

Моля г. секертаря да прочете законопроекта на второ четене.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ

за 3/12 отъ кредититѣ за 1915 г., тримѣсеченъ кредитъ за новопридобититѣ и окупирани земи и допълнителенъ кредитъ за четвъртото тримѣсечие на 1916 г."

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Които приематъ прочетеното заглавие, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„Чл. 1. Разрѣшава се на министритѣ да извършватъ разходи за четвъртото тримѣсечие отъ 1916 г. въ размѣръ на $^3/_{12}$ отъ кредититѣ по редовния и извънредния бюджети и по бюджета на фондоветѣ за 1915 г., като оставатъ въ сила всички постановления, съдържащи се въ тия бюджети.

„Забѣлѣжка: Кредитътъ по § 28 отъ бюджета на Министерството на обществените сгради, пѫтищата и благоустройството ще се разходва по таблица, изработена отъ сѫщото министерство и утвърдена отъ Министерския съвѣтъ".

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Които приематъ прочетения чл. 1 отъ законопроекта, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„Чл. 2. Разрѣшава се на министритѣ да произвеждатъ, съгласно съ законитѣ на държавата, прѣзъ четвъртото тримѣсечие на 1916 г. разходи на сума 20.966.250 л. за нуждитѣ на учрѣжденията въ новопридобититѣ и окупирани земи, споредъ приложенитѣ къмъ закона за $^6/_{12}$ отъ кредититѣ за 1915 г. и шестмѣсеченъ кредитъ за новозавзетитѣ земи за първото шестмѣсечие на 1916 г. обща и обяснителна таблици за всѣко министерство.

„Разходитѣ по военното вѣдомство отъ този кредитъ ще се произвеждатъ само слѣдъ демобилизацията на армията".

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Който приема прочетения чл. 2 отъ законопроекта, моля, да си вдигне ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„Чл. 3. Разрѣшава се на министритѣ кредитъ въ размѣръ на 28.954.526 л. по редовния бюджетъ и 286.540 л. по бюджета на фондоветѣ, за да произведатъ прѣзъ четвъртото тримѣсечие на 1916 г. допълнителнитѣ разходи, означени въ приложената къмъ тоя законъ таблица".

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Който приема прочетения чл. 3 отъ законопроекта, моля, да си вдигне ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„Чл. 4. Разходитѣ по чл. чл. 1, 2 и 3 да се покриятъ отъ редовнитѣ приходи отъ старитѣ, новопридобититѣ и окупирани земи по бюджета за 1916 г. и да се отнесатъ къмъ сѫщия бюджетъ".

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Който приема прочетения чл. 4 отъ законопроекта, моля, да си вдигне ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Слѣдующето засѣдание ще бжде въ петъкъ.

На дневенъ редъ ще имаме трето четене на приетия законъ и продължение на днешния дневенъ редъ.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 5 ч. и 40 м.)

Прѣдседатель: **Д-ръ Д. К. ВАЧОВЪ.** Подпрѣдседатель: **Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ.**

Секретарь: **Н. Ц. КАЛЧЕВЪ**

За началникъ на Стенографското бюро: **ТР. ДИМИТРОВЪ**